

APRECIEREA PROBELOR IN PROCESUL PENAL. ASPECTE DE DREPT COMPARAT

*Lector univ.drd. ANGELICA CHIRILA
Universitatea „Danubius” Galați
Avocat - Baroul Galați*

Once the evidence is administered, the court has to judge it in order to decide whether to sentence the defendant who was taken legal action against, for committing a crime set out in criminal law.

Approaching the issue of evidence judgment in the criminal trial in the light of the provisions of other states' criminal legislations requires a comparative analysis of the two legal systems: Roman-German and the common law system. Does this comparative approach really have a basis?

The leading rule in the Roman-German system is the rejection of legal evidence (which implies conviction if there is evidence) and acknowledgement of the evidence freedom system: the judge is free to judge the evidence, being allowed to pass the sentence when he is convinced that the defendant is guilty, after examining all the administered evidence.

The common law criminal doctrine presents this issue differently: the task of presenting the evidence is opposed to the task of proving the guilt with evidence. The former concept corresponds to what is called the evidence task (onus probandi) in continental Europe and the latter concept – to the degree or amount of evidence that the law requires the plaintiff.

1. Odată probele administrate, instanța va trebui să le aprecieze pentru a hotărî dacă este sau nu cazul să procedeze la condamnarea celui trimis în judecată pentru săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală.

Abordarea chestiunii aprecierii probelor în procesul penal în lumina dispozițiilor cuprinse în legislațiile penale ale altor state impune o analiză prin opunerea celor două sisteme de drept: romano-germanic și sistemul common law. Este această opunere cu adevărat fondată ?

2. Sistemul romano-germanic.

Regula directoare este respingerea sistemului *probei legale* (care implică deci condamnarea dacă proba există) și consacrară sistemului libertății probelor: judecătorul este liber să aprecieze probele putând să pronunțe condamnarea când este convins de vinovăția celui trimis în judecată, după examinarea tuturor probelor administrate.¹

Este ceea ce se numește convingerea intimă sau impresie bazată pe rațiune, judecată. Aceasta regulă este exprimată în infracțiunile ce sunt transmise juraților, înainte de a se retrage spre deliberare și care este continuată în art.353 din Codul francez de procedură penală:² „Legea nu cere judecătorilor calități intelectuale cu ajutorul cărora să fie convinși ... le cere să se întrebe ei însși în liniște și în reculegere și să caute cu sinceritatea propriei lor conștiințe ce impresie le-au făcut – potrivit propriei judecăți – probele administrate împotriva celui acuzat și mijloacele sale de apărare. Legea nu face decât să ridice o întrebare care cuprinde măsura datorită lor: «Aveți convingerea intimă?»

Codul belgian de instrucție criminală prevede această regulă în art. 342. Aceasta formulă a fost gândită încă din 1793, ulterior cuprinsă în Codul francez de instrucție criminală de la 1808, care se aplica încă (cu unele rezerve) în Belgia.

În multe alte coduri, mai mult sau mai puțin inspirate de dreptul francez, exprimările sunt apropiate.

¹ J.Pradel – Droit pénal comparé, Ed. Dalloz, 2002, p.534.

² F.Casorla, La preuve en procédure pénale compare, rapport français, p.200, citat de J.Pradel, Op.citp.534.**Art. 353 Cproc.pen fr.:** Avant que la cour d'assises se retire, le président donne lecture de l'instruction suivante, qui est, en outre, affichée en gros caractères, dans le lieu le plus apparent de la chambre des délibérations. "La loi ne demande pas compte aux juges des moyens par lesquels ils se sont convaincus, elle ne leur prescrit pas de règles desquelles ils doivent faire particulièrement dépendre la plénitude et la suffisance d'une preuve ; elle leur prescrit de s'interroger eux-mêmes dans le silence et le recueillement et de chercher, dans la sincérité de leur conscience, quelle impression ont faite, sur leur raison, les preuves rapportées contre l'accusé, et les moyens de sa défense. La loi ne leur fait que cette seule question, qui renferme toute la mesure de leurs devoirs : "Avez-vous une intime conviction ?".

Art. 274 Cod genovez de procedura penala prevede ca formula jurământului depus de către jurați este: „Juram (...) sa decidem (hotaram) numai după examinarea probelor care susțin învinuirea și a celor în apărare, potrivit conștiinței noastre și propriei convingeri.”¹

Art. 261 din Codul german de procedura penala prevede ca tribunalul decide potrivit liberei convingeri bazata pe ansamblul probelor administrate.² Formulări apropiate exista în Spania, Tarile de Jos, Portugalia, unde judecătorul hotaraste, potrivit „regulilor experienței” (art. 127)³. Art. 318 din Codul japonez de procedura penala prevede ca „valoarea probatorie a probei va fi lăsată la libertatea judecătorului.” Codurile africane francofone prevăd formula franceza sau una foarte apropiata.

Curtea federala de justiție a Germaniei a decis, de asemenea ca „libera apreciere a probelor semnifica faptul ca pentru a răspunde la chestiunea vinovatiei, singurul lucru important de știut este daca judecătorul are certitudinea savarsirii anumitor fapte sau nu” aceasta convingere personala este necesara și suficienta pentru condamnare.⁴

Intima convingere nu înseamnă însă arbitrarul: în adevăr, trebuie ca probele să fie dezbătute în timpul audierilor (principiul alitatii), iar judecătorul trebuie să arate motivul pentru care a reținut sau nu o anumita proba.

Un înalt magistrat francez⁵ releva despre intima convingere asupra vinovatiei următoarele: „Intima – pentru ca este personala: (...) convingere – pentru ca este o opinie ferma, sigura, care se impune conform evidentei.”

Același principiu al libertății de apreciere a probelor este consacrat și în legislația procesual-penala romana. Potrivit dispozițiilor din art. 63 alin. 2 C.proc.pen.: „Probele nu au valoare mai dinainte stabilita. Aprecierea fiecărei probe se face de organul de urmărire penala sau de sistemul de judecata în urma examinării tuturor probelor administrate, în scopul aflării adevărului.”

3. Excepții

În diferite legislații, în special în cea franceza și belgiana, anumite procese verbale au o valoare particulara.⁶

Spre exemplu, au valoare până la proba contrarie procesele verbale franceze în materie de contravenții și cele belgiene în materie de legislație rutiera; de unde rezulta ca până la aceasta dovada contrarie, instanța este ținută să pronunțe condamnarea, oricare ar fi convingerea personala a judecătorului. De asemenea, legea pretinde existența a cel puțin două probe pentru ca pronunțarea condamnării să fie posibilă: este vorba despre sistemul coroborării probelor.

Legea franceza din 28 iulie 1894 asupra uneltirilor anarhiste – astăzi abrogata, interzicea judecătorului să-și fondeze soluția pe o singura declarație.

Art. 342 C.proc.pen. olandez interzice totdeauna judecătorului să admită vinovata unui deținut pe baza unei singure marturii; dacă în Tarile de Jos, mărturia anonimă poate să permită condamnarea, condiția este să existe și alte probe – neanonime.

Mărturisirea – singura, fără a fi susținută de alte probe – nu poate sta la baza unei condamnări în Japonia (art. 319 alin. 2 C.proc.pen. japonez).

Teoria coroborării probelor este mai dezvoltată în sistemul common law.

4. Sistemul common law

Doctrina penala din common law prezintă aceasta problematică într-o manieră diferită: se opune sarcina prezentării probei cu sarcina dovedirii vinovatiei cu probe. Primul concept corespunde cu ceea ce se numește sarcina probei (onus probandi) în Europa continentală, iar al doilea concept – cu gradul sau quantumul de probe cerut de lege celui care reclama (acuză).

În literatura juridică s-a făcut diferența între standardul probelor impus acuzării și standardul probelor impus apărării.⁷

¹ Art. 274 C.p.p. genevois: „Nous jurons (...) de nous décider uniquement d’après les charges et les moyens de defense, suivant notre conscience et notre intime conviction”.

² Art. 261 C.proc.pen. german : The court shall decide on the result of the evidence taken according to its free conviction gained from the hearing as a whole; <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm#261>

³ Art. 127 C.proc.pen. portughez.

⁴ Curtea federala de justitie a Germaniei, 9 februarie 1957, BGH St.10, 208.

⁵ P.Truche, Le doute sur le fait ou le probleme de la prevue, în Le doute et le droit”, la collection “Philosophie et theorie generale du droit, ous la direction de F.Terre, Daloz, 1994, p.44.

⁶ J.Pradel, Op.cit., p.535.

⁷ Idem, p.536.

Marele principiu este ca, pe parcursul desfășurării procesului penal, organul judiciar trebuie să dovedească toate elementele infracțiunii, ca și identitatea autorului în aflarea oricărei îndoieli rezonabile (*beyond a reasonable doubt*). Acest criteriu apare în jurisprudența engleză la sfârșitul secolului al XVII-lea, mai întâi în afacerile judiciare (procesele penale) în care cel acuzat putea fi condamnat la moarte. Ulterior, principiul a fost generalizat.

Potrivit judecătorului englez Lord Denning, „nu mai este necesar să se ajungă la o certitudine, dar trebuie să se atingă un înalt grad de probabilitate. Proba dincolo de o îndoială rezonabilă nu semnifică proba fără nici o umbră de îndoială. Legea nu ar fi protejat societatea dacă admitea că posibilitățile imaginare puteau să deturneze cursul justiției. Dacă proba administrată împotriva celui acuzat nu lasă decât o oarecare posibilitate în favoarea sa, ce corespunde ideii «bineînțeles că este posibil, dar nu este în nici un caz probabil», cauza este probată, dovedită, dincolo de orice îndoială rezonabilă.”¹

Rezultă ca, respectiv, conceptul „dincolo de orice îndoială rezonabilă” (*beyond a reasonable doubt*) corespunde exact conceptului „intimei convingeri”. Se pretinde adesea că primul este mai strict decât conceptul francez. Cei mai mulți autori susțin însă că cele două noțiuni sunt identice.

Pentru a se asigura că judecătorul nu a condamnat dincolo de orice îndoială rezonabilă, cel acuzat, dacă se află în fața Magistrate Court, avea în dreptul englez un mijloc original de apărare, explicat prin absența motivării deciziilor. Odată condamnat, putea cere în acest scop judecătorului un raport asupra motivelor deciziei sale, după o procedură numită *case state*. Această regulă și-a pierdut importanța, după ce, în 2001, a fost adoptată o directivă prin care magistrații au fost invitați să motiveze deciziile.

În practică, această directivă a fost urmată întocmai.

5. Excepții

Ca și în sistemul romano-germanic, regăsim și în sistemul *common law*, chiar mai amplu dezvoltată, teoria coroborării probelor.

Pentru a fi evitate erorile judiciare, judecătorii englezi au gândit această teorie începând cu secolul al XVIII-lea. Prin urmare, legiuitorul englez a creat diverse cazuri de coroborare: *Treason Act 1795* cere prezenta a doi martori ale caror depozitii concordă, pentru că pronunțarea unei condamnări să fie posibilă; *Perjury Act 1911*, articolul 13 exclude orice condamnare bazată pe proba unui singur martor; *Road traffic regulation Act 1984* (articolul 79) dispune că proba excesului de viteză trebuie făcută în același timp printr-o mărturie și o altă probă.

Totuși, în jurisprudența engleză contemporană, teoria coroborării se află în recul, traducându-se pe viitor mai ales printr-un avertisment dat de judecător juraților că este periculos să condamni pe baza unei singure marturii, și aceasta în două cazuri: când martorul este complicele celui acuzat și când pretinde că este victima unei infracțiuni privitoare la viața sexuală. Totuși, *Criminal Justice and Public Order Act 1994* a suprimat caracterul obligatoriu al acestui avertisment. În America de Nord, teoria coroborării nu are foarte mare importanță, neprinzând niciodată rădăcini în S.U.A. În Canada, texte rare o consacra și jurisprudența a înlăturat obligația pentru judecător de a avertiza jurații în caz de mărturie a unui complice. O altă tendință apropiată există și în Australia.

Spre deosebire de acestea, în Scoția, tribunalul nu poate condamna decât dacă sunt două probe.²

În Italia, proba indicelui nu înseamnă existența unui simplu indiciu, deoarece existența unui fapt nu poate fi dedusă prin indicii, afara de cazul când acestea sunt grave, precise și concordante (art. 192 lin. 2 C.proc.pen italian.)³

6. Cel acuzat nu este ținut decât la un număr redus de probe: este suficient să provoace o îndoială rezonabilă. Este sistemul denumit al balanței probabilităților sau al preponderenței probelor. Într-o hotărâre canadiană⁴ se arată că, printre normele în materie de probă, două sunt mai importante:

- proba „dincolo de orice îndoială” care este norma pe care Ministerul Public trebuie să o stabilească contra acuzatului;
- proba „preponderenței probelor sau a probabilităților” care este obligația ce incumbă celui acuzat atunci când trebuie să răstoarne o prezumție care îl obligă să stabilească sau să probeze un fapt sau o circumstanță.

¹ Division du Banc de Roi, *Miller V.*, *Ministere des Pensions*, 2 All ER 372, cit. în J.Pradel, *Op.cit.*, p.536.

² Albert Aheehan, *Criminal procedure*, Butterworths, Edinbourg, 1990, p.44.

³ art. 192 lin. 2 C.proc.pen italian: *L'esistenza di un fatto non puo essere desunta da indizi a meno che questi siano gravi, precisi e concordanti*

⁴ Curtea Supremă a Canadei, *R.c./Proudlock* (1979), 1 RCS 725.